

Міністерство освіти і науки України
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

ЛЮЛЕНКО СВІТЛАНА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК [371.134 : 5(07)] (043.3)

**ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ
ПРИРОДНИЧИХ ДИСЦИПЛІН ДО ПРИРОДООХОРОННОЇ
РОБОТИ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Умань – 2014

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор
Совгіра Світлана Василівна,
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини,
завідувач кафедри хімії, екології
та методики їх навчання.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Лук'янова Лариса Борисівна,
Інституту педагогічної освіти
і освіти дорослих НАПН України,
завідувача відділу андрагогіки;

кандидат педагогічних наук, доцент
Казанішена Наталія Вікторівна,
Кам'янець-Подільський національний
університет імені Івана Огієнка,
доцент кафедри біології та
методики її викладання.

Захист відбудеться «26» листопада 2014 р. о 12⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 74.053.01 в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини за адресою: 20300, м. Умань, вул. Садова, 2.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини за адресою: 20300, м. Умань, вул. Садова, 2.

Автореферат розісланий «24» жовтня 2014 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н. М. Коляда

Підписано до друку 22.10.2014 р. Формат 60x90/16.
Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.
Тираж 100. Зам. 79.

«Видавництво “Науковий світ”»[®]
Свідоцтво ДК № 249 від 16.11.2000 р.
м. Київ, вул. Боженка, 23, оф. 414.
200-87-15, 050-525-88-77
E-mail: nsvit23@ukr.net
Сайт: nsvit.cc.ua

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. В умовах радикальних змін, що відбуваються в середній та вищій ланках освіти України, постала проблема удосконалення підготовки студентів університетів до професійної діяльності, вирішення якої потребує теоретичного обґрунтування й експериментальної перевірки.

Сучасна українська освіта за умов євроінтеграції потребує фахівців нової формації, яким притаманний високий рівень кваліфікації, творчих особистостей, здатних приймати виважені рішення, зокрема і у справі охорони природи та природоохоронної діяльності. Сьогодні в теорії і практиці вищої педагогічної освіти накопичено значний досвід дослідження екологічної освіти, який охоплює багато аспектів професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів, у тому числі й природоохоронного спрямування.

На необхідності екологічної освіти, підвищенні професійного та культурного рівня майбутніх учителів наголошено в Законах України «Про освіту» (1991), «Про вищу освіту» (2014), Концепції екологічної освіти в Україні (2001).

Активізація освітньої та просвітницької діяльності в галузі гармонізації взаємовідносин у системі «людина – суспільство – природа» визнається важливою у затвердженій комплексній програмі реалізації на національному рівні рішень, прийнятих на Всесвітньому саміті зі сталого розвитку на 2003–2015 роки (Постанова № 634 від 26 квітня 2003 року). Це підтверджує значущість екологічної освіти та природоохоронної роботи на сучасному етапі розвитку суспільства.

Проблема екологічної освіти підростаючих поколінь, пов'язана із збереженням навколишнього середовища та природоохоронною роботою, завжди була актуальною у педагогічній науці.

Вагомий внесок для створення фундаменту екологічної освіти зробили А. Дістервег, Й. Песталоцці, С. Русова, К. Ушинський, Я. Коменський, Г. Сковорода, В. Сухомлинський та інші освітні діячі. Стверджуючи необхідність досягнення гармонії між людиною і природою, вони попереджали про небезпеку, що несе в собі нехтування законами природи.

Основоположниками розвитку екологічної освіти були І. Суравегіна, О. Захлебний, І. Зверєв, які обґрунтували теоретичні засади, розробили концептуальні положення та заклали підґрунтя екологічної освіти.

Питаннями екологічної освіти, які частково відображають методичні, організаційні та технологічні аспекти здійснення природоохоронних заходів, займалися Н. Казанішена, Н. Кот, Н. Лисенко, Л. Лук'янова, Р. Науменко, З. Плохій, М. Соннова та ін.

Різні аспекти природоохоронної роботи у загальноосвітній школі (взаємозв'язок екологічних знань та практичної діяльності учнів, екологічне виховання учнів у позаурочний час, формування у дітей дбайливого ставлення до природи тощо) висвітлювали О. Алексєєв, З. Андрієвська, Л. Астахова, С. Гончарова, С. Глазачов, В. Вербицький, М. Воїнственський, Н. Дуденко, Н. Жук, Л. Ілійчук, К. Магрламова, Г. Марочко, Н. Науменко, С. Павлюченко та ін.

Проблеми підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін торкаються у дослідженнях сучасні науковці (С. Герд, М. Під'япольський, І. Родигіна,

С. Стрижак, В. Іщенко, М. Рогозяна та ін.). Зокрема, підготовку майбутнього вчителя природничих дисциплін до самоосвітньої діяльності – В. Іщенка; науково-методичні основи професійної підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін у вищих педагогічних навчальних закладах – С. Стрижак; дидактичні основи підготовки студентів – майбутніх учителів біології – Є. Флешар; педагогічні основи самоосвітньої діяльності майбутніх учителів природничих дисциплін – М. Рогозіної.

Науково-методичним дослідженням з питань екологічної освіти та природоохоронної роботи у їх поєднанні у процесі вивчення біологічних, географічних, хімічних дисциплін присвячені дисертації О. Бондаренко, А. Волкової, Я. Габева, Т. Івахи, І. Матрусова, О. Мітрясової, А. Некоса, Т. Нінової, В. Обозного, М. Откаленко, Л. Сущенко, О. Браславської (Тімець), Д. Трайтак, Е. Турдикулова, О. Чернікової, Е. Шапокене, Л. Шаповал та ін.

Проте проблему підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін до природоохоронної роботи в загальноосвітній школі вивчено недостатньо. Актуальною є потреба удосконалення теоретичного, змістового, практичного та методичного аспектів з урахуванням сучасних вимог, що і визначає своєчасність дослідження.

Аналіз стану розробленості досліджуваної проблеми дав змогу виявити основні *суперечності* між:

- об'єктивно зростаючими вимогами суспільства до підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін та недостатньою їхньою професійною підготовленістю до природоохоронної діяльності;
- необхідністю підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін до природоохоронної роботи в загальноосвітній школі та недостатньою розробленістю науково-методичних засад такої підготовки у педагогічних ВНЗ;
- невідповідністю вимог сьогодення і реальною підготовкою майбутніх учителів природничих дисциплін до такої роботи.

Отже, актуальність проблеми, викликана зазначеними вище суперечностями, нагальна потреба вдосконалення підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін до природоохоронної роботи в загальноосвітній школі та недостатня розробленість означеної проблеми у теорії й практиці зумовили вибір теми дослідження – **«Підготовка майбутнього вчителя природничих дисциплін до природоохоронної роботи в загальноосвітній школі»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження обраної проблеми здійснювалося відповідно до основних напрямів та завдань держбюджетної теми «Дослідження потенціалу ландшафтних екосистем Центрального Побужжя для формування екомережі України та залучення молоді до природоохоронної роботи» (номер державної реєстрації 0110U00791), що виконувалася на базі навчально-наукової лабораторії «Екологія і освіта» в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини (2011–2012 рр.).

Тему затверджено вченою радою Уманського державного педагогічного університету (протокол № 2 від 28 вересня 2009 р.) та узгоджено на засіданні

Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних та психологічних наук в Україні (протокол № 7 від 27 жовтня 2009 р.).

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити організаційно-педагогічні умови підготовки майбутнього вчителя природничих дисциплін до природоохоронної роботи в загальноосвітній школі.

Гіпотеза дослідження. Підготовка майбутнього вчителя природничих дисциплін до природоохоронної роботи в загальноосвітній школі відбуватиметься більш ефективно в разі дотримання таких організаційно-педагогічних умов: наповнення змісту підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін природоохоронною тематикою для формування в них відповідних знань; упровадження організаційних форм та активних методів підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін для формування професійних якостей та розвитку вмій здійснювати природоохоронну роботу в школі; вдосконалення підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін на основі розробки та впровадження технологічних аспектів природоохоронної роботи.

Відповідно до мети й гіпотези визначено такі **задачі дослідження**:

1. Проаналізувати стан розробленості проблеми у психолого-педагогічній літературі, розкрити зміст і уточнити сутність ключових понять дослідження.

2. Уточнити структурні компоненти, критерії, показники підготовки і схарактеризувати рівні готовності майбутнього вчителя природничих дисциплін до природоохоронної роботи.

3. Обґрунтувати та експериментально перевірити організаційно-педагогічні умови підготовки майбутнього вчителя природничих дисциплін до природоохоронної роботи в загальноосвітній школі.

4. Розробити та апробувати модель підготовки майбутнього вчителя природничих дисциплін до природоохоронної роботи в загальноосвітній школі.

Об'єкт дослідження – процес професійної підготовки майбутнього вчителя природничих дисциплін.

Предмет дослідження – організаційно-педагогічні умови підготовки майбутнього вчителя природничих дисциплін до природоохоронної роботи в загальноосвітній школі.

Методи дослідження. Для перевірки гіпотези дослідження і розв'язання визначених задач використано комплекс взаємодоповнюючих методів: *теоретичні* – аналіз наукових джерел із проблеми дослідження, що дало змогу визначити об'єкт, предмет, мету дослідження, сформулювати його задачі, уточнити сутність поняття «підготовка майбутнього вчителя природничих дисциплін до природоохоронної роботи»; метод моделювання – для розробки моделі підготовки майбутнього вчителя природничих дисциплін до природоохоронної роботи в загальноосвітній школі; *емпіричні* – бесіда, спостереження, опитування, анкетування, педагогічний експеримент: констатувальний – для визначення вихідного стану готовності майбутнього вчителя природничих дисциплін до природоохоронної роботи; формувальний – для перевірки ефективності організаційно-педагогічних умов підготовки майбутнього вчителя природничих дисциплін до природоохоронної роботи; *статистичні* – методи математичної статистики для кількісного та якісного аналізу експериментальних даних, визначення достовірності отриманих результатів.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота здійснювалася на базі Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, Житомирського державного педагогічного університету імені Івана Франка, Миколаївського національного університету ім. В. О. Сухомлинського. На різних етапах у дослідженні брали участь 1260 студентів, із них у контрольних та експериментальних групах 1080 та 30 викладачів вищих навчальних закладів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

– *вперше* обґрунтовано організаційно-педагогічні умови підготовки майбутнього вчителя природничих дисциплін до природоохоронної роботи в загальноосвітній школі (наповнення змісту підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін природоохоронною тематикою для формування в них відповідних знань; упровадження організаційних форм та активних методів підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін для формування професійних якостей та розвитку вмінь здійснювати природоохоронну роботу в школі; вдосконалення підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін на основі розробки та впровадження технологічних аспектів природоохоронної роботи); розроблено модель підготовки майбутнього вчителя природничих дисциплін до природоохоронної роботи в загальноосвітній школі, яка охоплює такі блоки: методологічно-цільовий блок (мета, підходи, принципи, компоненти; змістово-процесуальний блок (зміст, форми, методи, технології); результативний блок (рівні готовності та відповідний результат);

– *уточнено* сутність ключових понять дослідження: «підготовка майбутнього вчителя природничих дисциплін до природоохоронної роботи» та «готовність майбутнього вчителя природничих дисциплін до природоохоронної роботи у загальноосвітній школі»; структурні компоненти (когнітивний, мотиваційно-ціннісний, практично-діяльнісний), критерії (сформованість системи знань, необхідних для здійснення природоохоронної роботи; розвинені спрямованість, мотивація, цінності до збереження та захисту навколишнього середовища; професійно значимі уміння та навички) і показники підготовки та рівні готовності майбутнього вчителя природничих дисциплін до природоохоронної роботи (низький, середній, високий);

– *удосконалено* форми, методи, засоби навчально-виховного процесу щодо підготовки майбутнього вчителя природничих дисциплін до природоохоронної роботи в загальноосвітній школі;

– *подальшого розвитку набули* інтеграційні процеси підготовки майбутнього вчителя природничих дисциплін та наповнення їх відповідним змістом, використання доцільних форм та методів.

Практичне значення одержаних результатів полягає в їх упровадженні в навчально-виховний процес вищих педагогічних навчальних закладів, розробці авторських навчальних програм, спрямованих на підготовку майбутнього вчителя природничих дисциплін та реалізацію навчально-методичного забезпечення: оновлення програми дисципліни «Методика організації позакласної роботи школярів» із введенням до програми лабораторної роботи на тему: «Дидактичні та

методичні основи природоохоронної документації»; упровадження спецкурсу «Методика організації природоохоронних акцій»; удосконалення програми навчальної дисципліни «Технологія та організація природоохоронних робіт»; включення в програму фахових практик методики проведення природоохоронних акцій; розробка методичних рекомендацій для проведення природоохоронних заходів під час педагогічної практики.

Матеріали дослідження можуть бути використані у навчально-виховному процесі вищих навчальних закладів для підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін до природоохоронної роботи.

Результати дослідження *впроваджено* у навчально-виховний процес Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (довідка № 06/9 від 12.03.2014), Житомирського державного педагогічного університету імені Івана Франка (довідка № 1/260 від 4.04.2014), Миколаївського національного університету ім. В. О. Сухомлинського (довідка № 01/235 від 18.02.2014).

Особистим внеском автора у підручнику «Технологія та організація природоохоронних робіт» (2011) (співавтори Г. Гончаренко, С. Совгіра) є обґрунтування технологічних аспектів проведення природоохоронних акцій (4,2 друк. арк.).

Апробація результатів дисертації. Основні положення і результати дослідження обговорювалися на науково-практичних з'їздах, форумах, конференціях, педагогічних читаннях різного рівня:

міжнародних – «Naukowa mysl informacyjnego wieku» (Przemyśl, 2010), «Динамикатана съвременната наука» (София, 2010), «Стале природокористування : підходи, проблеми, перспектива» (Тернопіль, 2010), «Географія і туризм: міжнародні виклики Українського туризму» (Львів, 2011), «III-й Всеукраїнський з'їзд екологів з міжнародною участю» (Вінниця, 2011), «Герценовские чтения, посвященные памяти А.М. Алпатьева» (Санкт-Петербург, 2011), «Міжнародний екологічний форум «Довкілля для України»» (Київ, 2012), «Стан природних ресурсів, перспективи їх збереження та відновлення» (Дрогобич, 2012), Природничі науки в системі освіти (Умань, 2013), «Методологічні підходи у екологічній освіті» (Умань, 2013), «Фундаментальні та прикладні дослідження в географічній, екологічній та хімічній освіті» (Умань, 2013), Міжнародний освітній конгрес (Київ, 2014);

всеукраїнських – «Теорія і практика сучасного природознавства» (Херсон, 2011), «Актуальні питання природничих наук та методики викладання (до 70-ї річниці з дня народження науковця і педагога І. І. Кочерги)» (Ніжин, 2012), «Сучасні проблеми екології та геотехнологій (Житомир, 2012), «Проблеми відтворення та охорони біорізноманіття України» (Полтава, 2012), «Стратегія розвитку екологічної освіти у XXI столітті» (Миколаїв, 2014);

регіональних – «Природничі науки і освіта у вимірах XXI століття» (Умань, 2011), «Актуальні екологічні та агробіологічні проблеми Середнього Придніпров'я в контексті сталого розвитку» (Черкаси, 2012).

Публікації. Основні результати дослідження викладено у 22 публікаціях автора (20 – одноосібних): із них 7 статей відображають основні наукові результати, 9 апробаційного характеру, 6 додатково відображають результати дисертації.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, висновків, списку використаних джерел (246 найменувань), 2 додатків на 10 сторінках. Загальний обсяг роботи становить 226 сторінок, з них 191 сторінка – основний текст.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, її зв'язок з науковими програмами й темами, визначено мету, задачі, об'єкт, предмет наукового пошуку; сформульовано гіпотезу, методи дослідження; розкрито наукову новизну й практичне значення одержаних результатів; наведено відомості про впровадження, апробацію результатів дослідження, публікації, структуру та обсяг дисертації.

У **першому розділі** – *«Теоретичні основи підготовки майбутнього вчителя природничих дисциплін до природоохоронної роботи в загальноосвітній школі»* – охарактеризовано ступінь наукової розробленості проблеми; уточнено сутність основних понять дослідження; уточнено структурні компоненти, критерії, показники підготовки й схарактеризовано рівні готовності майбутнього вчителя природничих дисциплін до природоохоронної роботи.

Встановлено, що у вітчизняній педагогічній та психологічній науках накопичено значний обсяг доробок у галузі професійної підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін (біології, географії, хімії). На основі аналізу наукової літератури доведено, що досліджувана проблема постійно перебуває в полі зору науковців і педагогів-практиків.

У Законі України «Про освіту» (1991), «Про вищу освіту» (2014), Концепції екологічної освіти в Україні (2001) розкрито необхідність формування екологічної культури окремих осіб і суспільства загалом, формування навичок, фундаментальних екологічних знань, екологічного мислення і свідомості, що ґрунтуються на ставленні до природи як універсальної, унікальної цінності.

В Україні прийнято закони про раціональне використання та охорону природи: «Про охорону навколишнього природного середовища» (1991), «Про охорону атмосферного повітря» (1992), «Водний кодекс України» (1995), «Земельний кодекс України» (2001), «Лісовий кодекс України» (1994), «Про рослинний світ» (1999), «Про тваринний світ» (2001), затверджено перелік видів діяльності, що належать до природоохоронних заходів (1996). Ці законодавчі документи є невід'ємною складовою екологічної освіти та механізмів, які забезпечують відповідну природоохоронну діяльність.

Організація і здійснення екологічної освіти, підготовки кваліфікованих кадрів, підвищення кваліфікації працівників природоохоронних органів включені до «Переліку видів діяльності, що належать до природоохоронних заходів» (1996), що є правовою підставою для фінансування таких заходів із фондів охорони навколишнього природного середовища всіх рівнів. Це підтверджує значущість екологічної освіти та природоохоронної роботи на сучасному етапі розвитку суспільства.

Отже, проблема екологічної освіти, пов'язаної із збереженням навколишнього середовища, природоохоронною роботою завжди залишалася актуальною на сучасному рівні розвитку освіти, науки і виробництва.

Досліджено, що підготовка майбутнього вчителя до природоохоронної роботи у педагогічних джерелах розглядалася як важливий засіб формування гармонійно розвиненої особистості, забезпечення її зв'язку із суспільством та навколишнім середовищем, хоча її назва і зміст змінювалися від природоохоронної освіти (1960–1996 рр.) екологічної освіти і виховання (1996–2009 рр.) до екологічної освіти, виховання та природоохоронної роботи (2009–2014 рр.). Незалежно від трактування назви основна мета підготовки майбутнього вчителя до природоохоронної роботи – формування знань, умінь, навичок організації природоохоронної роботи в школі; розвиток потреби спілкування з природою; засвоєння нових знань про природу, її цілісність і єдність із суспільством; активізація діяльності особистості для поліпшення навколишнього природного середовища – не змінювалась.

Вагомий внесок у розвиток особистості засобами природи та природоохоронної роботи зробили А. Дістервег, Я. Коменський, Й. Песталоцці, С. Русова, Г. Сковорода, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін. Науковці вважали невіддільним розвиток дитини від навколишньої природи, формування гармонії із собою і з природним оточенням на основі принципу природовідповідності та попереджали про небезпеку, що приховує в собі нехтування законами природи.

Загальні положення екологічної освіти і виховання, проблеми формування екологічної культури особистості досліджували Г. Бутрим, О. Захлебний, І. Зверев, І. Костицька, І. Матрусов, Р. Науменко, М. Соннова, І. Суравегіна та ін. У своїх дослідженнях вони довели, що екологічна освіта забезпечує активну практичну діяльність у природі та велику різноманітність форм і видів її здійснення.

Проблемами, дотичними до природоохоронної роботи в рамках екологічної освіти, займалися А. Герд, Н. Кот, М. Під'япольський, Н. Лисенко, Л. Лук'янова, Г. Марочко, З. Плохій, І. Родигіна, В. Скутіна та ін.

Науково-методичним дослідженням з питань екологічної освіти та природоохоронної роботи у їх поєднанні під час підготовки майбутніх учителів біології присвячені дисертації Я. Габєва, К. Магрламової, І. Матрусова, Г. Пустовіта, С. Совгіри, Д. Трайтака, О. Чернігова, Л. Шаповал, Е. Шапокене; географії – А. Волкової, В. Обозного, М. Откаленка, О. Браславської (Тімець) та ін.; хімії – О. Мітрясової, Т. Нінової та ін.; фізики – Л. Сущенко, Е. Турдикулова, В. Шарко та ін.; природничих дисциплін – В. Єни, В. Іщенка, Г. Кривицького, Н. Назарової, М. Рогозіної, І. Слободяна, С. Стрижак, Є. Флешар та ін.

Аналіз праць означених дослідників дає можливість стверджувати, що природоохоронна робота є ваговою складовою екологічної освіти, а підготовка майбутніх учителів до її здійснення у загальноосвітній школі диктується об'єктивною дійсністю. Однак у практиці вищих навчальних закладів вирішенню цієї важливої проблеми приділяється недостатньо уваги: не уточнено ключові поняття, не розроблено ефективні методики підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін до природоохоронної роботи у загальноосвітній школі.

Отже, в умовах загострення екологічних проблем на часі потреба вдосконалення підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін до природоохоронної роботи у загальноосвітній школі.

Нами уточнено зміст понять «підготовка майбутнього вчителя природничих дисциплін до природоохоронної роботи», «готовність майбутнього вчителя природничих дисциплін до природоохоронної роботи у загальноосвітній школі».

Під *підготовкою майбутнього вчителя природничих дисциплін до природоохоронної роботи* розуміємо комплекс активних практичних заходів та відповідних дій, спрямованих на збереження, відтворення та охорону навколишнього природного середовища, які здійснюються майбутніми вчителями природничих дисциплін упродовж певного проміжку і дають відчутні результати.

Готовність майбутнього вчителя природничих дисциплін до природоохоронної роботи у загальноосвітній школі трактуємо як складне особистісне інтегроване утворення, яке виникає як результат певного досвіду і ґрунтується на формуванні й удосконаленні практичних знань, умінь та навичок із природоохоронної роботи, усвідомленні мотивів до такої діяльності, що проявляється в конкретних діях у процесі професійної діяльності.

Уточнено структурні компоненти підготовки майбутнього вчителя до природоохоронної роботи: *когнітивний*, що охоплює сформованість певної системи знань – психолого-педагогічних, хімічних, географічних, екологічних, біологічних; *мотиваційно-ціннісний*, який передбачає усвідомлення природи як самостійної цінності, глибоку зацікавленість майбутнього вчителя природничих дисциплін в оволодінні етичним ставленням до природи, бажання виховати таке ставлення у школярів; *практично-діяльнісний*, що передбачає наявність умінь та навичок для ефективного здійснення природоохоронної роботи в школі.

Критерієм *когнітивного компонента* виступає сформованість системи знань, необхідних для здійснення природоохоронної роботи; *мотиваційно-ціннісного* – розвинені спрямованість, мотивація, цінності до збереження та захисту навколишнього середовища; *практично-діялісного* – професійно значимі уміння та навички.

Показниками *когнітивного компонента* є оволодіння екологічними поняттями і науковою термінологією, системою знань з охорони природи, основними формами природоохоронної роботи, знаннями для проведення природоохоронних акцій та експедицій, знанням теорії та методики викладання природничих дисциплін; *мотиваційно-ціннісного* – позитивна мотивація, яка характеризує екологічну спрямованість, що допомагає гармонійно взаємодіяти людині й природі; усвідомлення значення природоохоронної роботи, позитивне ставлення до екологічного аспекту педагогічної діяльності; володіння стратегіями формування готовності до природоохоронної роботи; вміння виховувати відповідальність за збереження природи; *практично-діялісного* – вміння та навички узагальнювати екологічний матеріал, використовувати міжпредметні знання, виховувати у школярів дбайливе ставлення до природи, діагностувати і оцінювати екологічну діяльність, керувати екологічною діяльністю, ефективно здійснювати природоохоронну роботу в школі.

Схарактеризовано рівні готовності майбутніх учителів природничих дисциплін до природоохоронної роботи: низький, середній та високий, які характеризують

когнітивний, мотиваційно-ціннісний і практично-діяльнісний компоненти такої підготовки.

У другому розділі – *«Оптимізація процесу підготовки майбутнього вчителя природничих дисциплін до природоохоронної роботи у загальноосвітній школі»* – здійснено аналіз стану підготовки майбутнього вчителя природничих дисциплін у практиці роботи вищих навчальних закладів; обґрунтовано організаційно-педагогічні умови та модель підготовки майбутнього вчителя природничих дисциплін до природоохоронної роботи у загальноосвітній школі.

Аналіз навчальних планів напрямів підготовки 6.040102 Біологія, 6.040104 Географія, 6.040101 Хімія циклу професійної підготовки, навчальних та робочих програм показав, що в змісті означених дисциплін недостатньо відображена природоохоронна робота, не забезпечений широкий зв'язок теоретичних знань із практикою, що не дає змоги майбутнім учителям природничих дисциплін повною мірою здійснювати природоохоронну роботу. Проведене опитування студентів на предмет оволодіння ними знанням понять, змісту, форм і видів природоохоронної роботи, участі в природоохоронних акціях показало, що більшість із них не брали участі у природоохоронних заходах з різних причин: небажання власноруч прибирати територію (для цього є відповідні організації); відсутність організації природоохоронних робіт у більшості шкіл; незнання змісту природоохоронної роботи (наприклад, прибирання сухого листа не вважається природоохоронним заходом). Отже, природоохоронна робота здійснюється поодинокі і безсистемно.

Основна причина поодинокі здійснення природоохоронної роботи в загальноосвітній школі студентами під час педагогічної практики у тому, що вони недостатньо володіють методами, прийомами і способами включення цих питань у зміст уроку, відповідно і використання їх на практиці під час позакласних та позашкільних заходів, що потребує поглиблення та знаходження нових форм, методів, способів підготовки майбутнього вчителя природничих дисциплін до природоохоронної роботи в загальноосвітній школі.

Актуальний підхід до організації навчальної практики у вищому навчальному закладі не забезпечує належною мірою підготовку майбутніх учителів природничих дисциплін до природоохоронної роботи. Не створюється ситуація, що потребує вияву особистісних якостей, відсутні умови виховання цілісної активної природоохоронної позиції студента. У традиційно усвідомлюваному педагогічному процесі розвиток майбутніх учителів природничих дисциплін здійснюється переважно в когнітивній сфері, при цьому не цілком враховується їх повсякденний життєвий досвід спілкування з природою, власне ставлення до природоохоронної діяльності.

Проведені дослідження показали, що основними проблемами підготовки майбутнього вчителя природничих дисциплін до природоохоронної роботи в загальноосвітній школі є низький рівень підготовки майбутнього вчителя до природоохоронної роботи, що потребує певної корекції програм, адаптації форм і методів роботи.

З метою заповнення цих прогалин обґрунтовано *організаційно-педагогічні умови*, за яких вірогідно ефективною буде підготовка майбутнього вчителя природничих дисциплін до природоохоронної роботи в школі.

Перша організаційно-педагогічна умова – *наповнення змісту підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін природоохоронною тематикою для формування у них відповідних знань* – передбачає вироблення у майбутніх учителів природничих дисциплін системи знань з природоохоронної роботи; активізацію вивчення екологічних проблем та їх вирішення засобами природоохоронної роботи під час науково-дослідної діяльності майбутніх учителів природничих дисциплін та під час навчально-польових практик. Змістове наповнення коригувалося з метою актуалізації професійних та особистісних якостей студентів. Дібрано теми, зміст яких пов'язаний із педагогічною професією, проблемами навчання й виховання дітей і молоді засобами природоохоронної роботи. Тексти логічно розподілено за змістовими модулями дисциплін, що дало можливість органічно доповнити навчально-виховний процес.

Друга організаційно-педагогічна умова – *впровадження організаційних форм та активних методів підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін до формування професійних якостей та розвитку вмінь здійснювати природоохоронну роботу в школі* – передбачає упровадження у навчально-виховний процес активних методів навчання та організаційних форм підготовки майбутнього вчителя природничих дисциплін до природоохоронної роботи.

Третя організаційно-педагогічна умова – *вдосконалення підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін на основі розробки та впровадження технологічних аспектів природоохоронної роботи* – передбачає знання технологічних аспектів організації природоохоронної роботи.

Реалізація означених організаційно-педагогічних умов дала змогу творчо підійти до підготовки майбутнього вчителя природничих дисциплін до природоохоронної роботи в загальноосвітній школі.

Розроблено *модель* підготовки майбутнього вчителя природничих дисциплін до природоохоронної роботи в загальноосвітній школі, яка є наочним відображенням нашого дослідження і складається з методологічно-цільового, змістово-процесуального та результативного блоків (рис. 1).

До *методологічно-цільового блоку* входять: мета як ідеальний прообраз результату функціонування моделі; підходи (системний, особистісно-діяльнісний і синергетичний) і принципи (практичної спрямованості, неперервності й послідовності, активності та свідомості, природовідповідності, міждисциплінарності), спрямовані на педагогічну діяльність і весь процес навчання загалом, як способи досягнення педагогічних цілей з урахуванням закономірностей навчального процесу. Структурними елементами методологічно-цільового блоку моделі визначено компоненти підготовки майбутнього вчителя природничих дисциплін до природоохоронної роботи в загальноосвітній школі: когнітивний, мотиваційно-ціннісний, практично-діяльнісний.

Змістово-процесуальний блок враховує організацію такого педагогічного процесу, спрямованого на підготовку майбутнього вчителя природничих дисциплін до природоохоронної роботи в загальноосвітній школі, який передбачає глибокі зміни, що торкаються змісту, форм, методів та потребу майбутнього вчителя застосовувати нові технології навчання у своїй професійній діяльності.

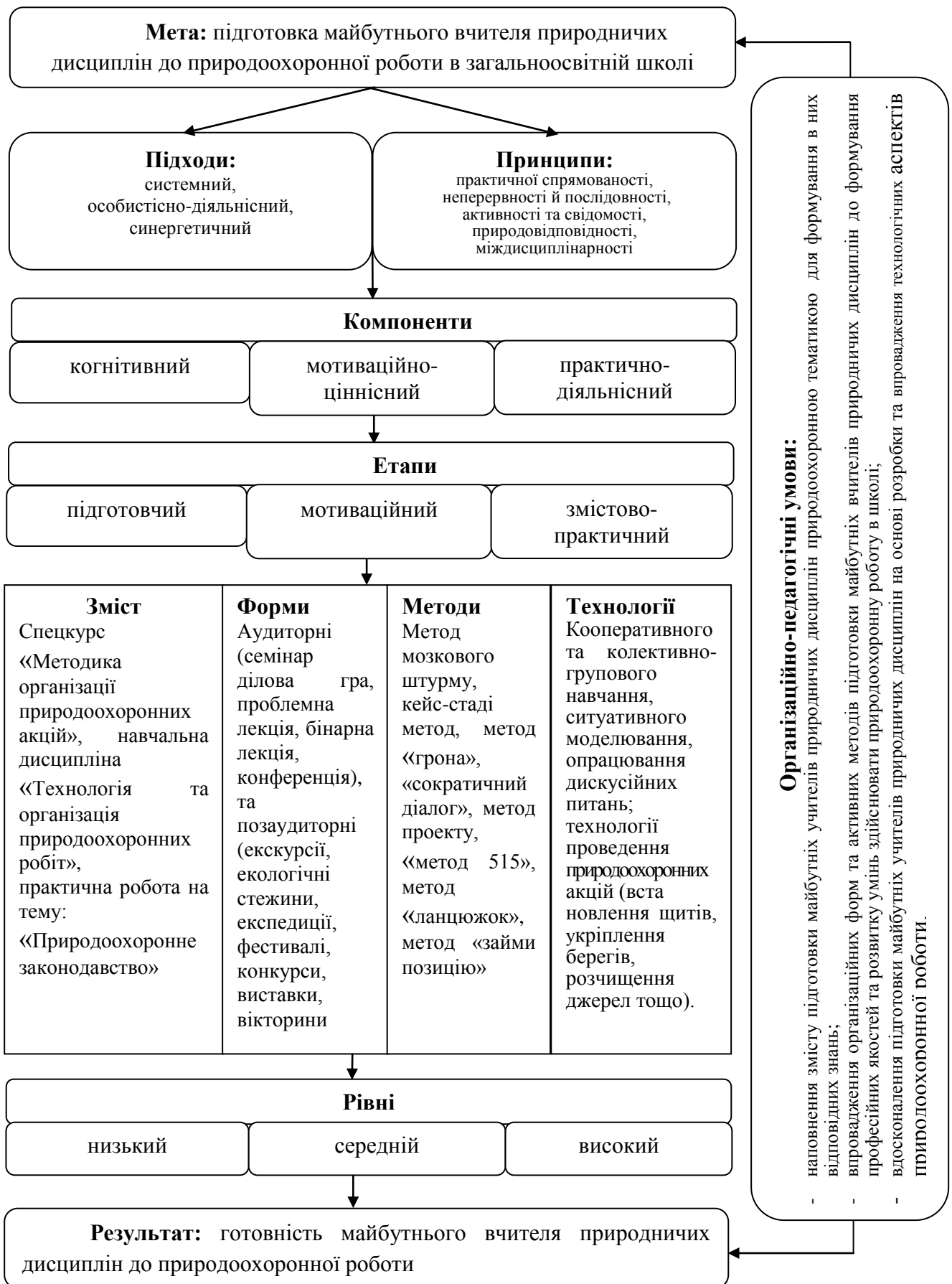

Рис. 1. Модель підготовки майбутнього вчителя природничих дисциплін до природоохоронної роботи в загальноосвітній школі

Здійснення підготовки майбутнього вчителя природничих дисциплін до природоохоронної роботи в загальноосвітній школі передбачає підготовчий, мотиваційний та змістово-практичний етапи. Підготовчий етап спрямований на створення відповідного науково-методичного забезпечення процесу підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін. Мотиваційний етап – стимулювання позитивної мотивації до здійснення природоохоронної роботи в загальноосвітній школі. Змістово-практичний етап – формування екологічних знань та природоохоронних умінь і навичок на основі розвитку ставлення студентів до природоохоронної роботи, самостійності і творчості, застосування різноманітних форм та методів навчання орієнтованих на підготовку майбутнього вчителя природничих дисциплін до природоохоронної роботи.

Зміст підготовки передбачав корекцію навчальних планів і програм, створення нових підручників, удосконалення педагогічної практики, науково-дослідницької та позааудиторної роботи з метою розвитку в студентів природничих спеціальностей практичних природоохоронних умінь та навичок; оволодіння ними методичними знаннями; формування в студентів гностичних, проектувальних, комунікативних, організаторських умінь, необхідних для виконання функцій учителя природничих дисциплін.

Ефективній підготовці майбутнього вчителя природничих дисциплін до природоохоронної роботи в школі сприяє поєднання активних *методів* навчання (метод мозкового штурму, метод «кейс-стаді», метод «грона», метод «сократичний діалог», метод проекту, метод «515», метод «займіть позицію», метод «ланцюжок») та *форм* організації навчання: *аудиторних* (семінар ділова гра, ігрове проектування, проблемна лекція, наукова дискусія, конференція) і *позааудиторних* (екскурсії, експедиції, екологічні стежини, природоохоронні акції, науково-дослідна робота студентів, виробнича (до 2013 р. – педагогічна) та навчальна (до 2013 р. – навчально-польова) практики). До *технологій*, що використовуються під час аудиторних занять, відносимо: технології кооперативного навчання, що передбачають парну та групову роботу; технології колективно-групового навчання, що передбачають одночасну групову роботу усієї групи студентів; технології ситуативного моделювання, що передбачають навчання через ігрову діяльність; технології опрацювання дискусійних питань, що передбачають навчання під час дискусії; під час позааудиторних занять – технологію та організацію проведення природоохоронних акцій та заходів (встановлення щитів, укріплення берегів, розчищення джерел тощо).

Результативний блок включає рівні готовності майбутнього вчителя природничих дисциплін до природоохоронної роботи (високий, середній, низький) та відповідний результат.

У **третьому розділі – «Експериментальна перевірка організаційно-педагогічних умов підготовки майбутнього вчителя до природоохоронної роботи в загальноосвітній школі»** – висвітлено організацію та методику проведення дослідно-експериментальної роботи; виявлено рівні готовності майбутнього вчителя природничих дисциплін до природоохоронної роботи; зреалізовано організаційно-педагогічні умови підготовки майбутнього вчителя природничих дисциплін до

природоохоронної роботи у загальноосвітній школі; проаналізовано результати дослідно-експериментальної роботи.

Дослідно-експериментальна робота з підготовки майбутнього вчителя природничих дисциплін до природоохоронної роботи в загальноосвітній школі проводилася в умовах навчально-виховного процесу Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, Житомирського державного педагогічного університету імені Івана Франка, Миколаївського національного університету ім. В. О. Сухомлинського з 2009 по 2014 рік. В експерименті брали участь 1080 студентів експериментальних і контрольних груп.

Констатувальний етап експерименту передбачав здійснення діагностики вихідного рівня готовності до природоохоронної роботи студентів першого курсу. За його результатами проводилося визначення чинників, які можуть вплинути на підвищення рівня готовності до природоохоронної роботи. Мета формувального етапу експерименту – довести гіпотезу дослідження у динаміці сформованості готовності до природоохоронної роботи студентів I–IV курсів. Порівняльний етап передбачав проведення порівняльного аналізу отриманих результатів у експериментальних та контрольних групах студентів.

Для проведення діагностики рівня готовності студентів до природоохоронної роботи використано низки методик: методику В. Стефенсона тест Q-сортування, метод q-sort technique для дослідження особистості та її поведінки у природі; методику «Ранжування» для визначення усвідомлення майбутніми вчителями цінності природи, інтересу та мотивів взаємодії з нею та виявлення спрямованості в екологічній діяльності; діагностичний пакет для виявлення готовності майбутніх педагогів до природоохоронної роботи, що представлений такими методиками: картою педагогічної оцінки здібностей майбутнього вчителя до здійснення природоохоронної роботи, методикою «Здібності педагога до творчого саморозвитку в процесі здійснення природоохоронної роботи» (І. Нікішина).

Проведена діагностика показала низький рівень вихідного рівня готовності до природоохоронної роботи у студентів. Причинами цього визнано: відсутність практичної природоохоронної роботи у вищому навчальному закладі; недостатнє використання сучасних методик для підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін; обмеженість природоохоронних знань, брак власного досвіду здійснення природоохоронної роботи; неузгодженість змістового наповнення природничих дисциплін природоохоронним матеріалом; слабкий зв'язок теоретичних знань та майже повна відсутність організаційних та практичних вмій, що мають забезпечити успішне здійснення природоохоронної роботи в загальноосвітній школі; неналежне використання та поєднання організаційних форм та активних методів.

Отже, аналіз результатів констатувального етапу експерименту привів до висновку про необхідність пошуків ефективних шляхів удосконалення процесу підготовки майбутнього вчителя природничих дисциплін до природоохоронної роботи в загальноосвітній школі.

Під час формувального етапу експерименту підготовка майбутнього вчителя природничих дисциплін до природоохоронної роботи в загальноосвітній школі здійснювалася на основі: змістового наповнення навчально-виховного процесу матеріалом природоохоронної тематики, оновлення програми дисципліни

«Методика організації позакласної роботи школярів» із включенням до програми лабораторної роботи на тему «Дидактичні та методичні основи природоохоронної документації», розробки спецкурсу «Методика проведення природоохоронних акцій» та навчальної дисципліни «Технологія та організація природоохоронних робіт». У програму фахових практик включено методику проведення природоохоронних акцій. Для вдосконалення педагогічної практики, проведення природоохоронних заходів розроблено методичні рекомендації для студентів-практикантів. Доведено, що ефективна підготовка майбутнього вчителя природничих дисциплін до природоохоронної роботи в загальноосвітній школі можлива на основі добору ефективних методів і технологій організації аудиторної та позааудиторної діяльності студентів.

Отже, реалізація організаційно-педагогічних умов забезпечувалася обраними стратегіями у процесі проведення лекційних, лабораторно-практичних занять, ділових ігор, дискусій, різних видів практик та включала такі аспекти, як навчання, виховання, наукова та пошуково-дослідницька діяльність.

Результати експериментальних даних опрацьовано за методиками Дж. Гласа, Дж. Стенлі, Г. Лакіна, А. Мармози. Це дало змогу порівняти рівні готовності майбутнього вчителя природничих дисциплін до природоохоронної роботи в загальноосвітній школі до і після експерименту (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка рівнів готовності майбутніх учителів природничих дисциплін до природоохоронної роботи за результатами експерименту, у %

	Дисципліни		Рівні		
			Високий	Середній	Низький
Контрольна група	Біологія	до	0,83 (9)	28,06 (303)	71,11 (768)
		після	21,67 (234)	46,67 (504)	31,66 (342)
		динаміка	21,04	18,61	39,45
	Географія	до	0,28 (3)	23,05 (249)	76,67 (828)
		після	14,72 (159)	43,34 (468)	41,94 (453)
		динаміка	14,44	20,29	34,73
	Хімія	до	-	26,67 (288)	73,33 (792)
		після	16,94 (183)	44,44 (480)	38,62 (417)
		динаміка	16,94	17,77	34,71
Експериментальна група	Біологія	до	0,83 (9)	16,67 (180)	82,5 (891)
		після	31,11 (336)	51,94 (561)	16,95 (183)
		динаміка	30,28	35,27	-65,55
	Географія	до	-	19,72 (213)	80,28 (867)
		після	25,0 (270)	48,89 (528)	26,11 (282)
		динаміка	25,0	29,17	-54,17
	Хімія	до	0,56 (6)	25,0 (270)	74,44 (804)
		після	28,61 (309)	50,0 (540)	21,39 (231)
		динаміка	28,05	25,0	-53,05

Для перевірки вірогідності одержаних результатів використовувався критерій χ^2 (хі-квадрат), обчислення якого здійснювалося за методикою А. Киверялга.

У результаті дослідно-експериментальної роботи у студентів експериментальної групи виявились більш високі показники рівня готовності до

природоохоронної роботи. Так, після проведення формувального експерименту в майбутніх учителів *біології* в експериментальних групах високий рівень готовності до природоохоронної роботи у студентів підвищився на 30,28 %, середній – на 35,27 %, низький рівень зменшився на 65,55 %; у майбутніх учителів *географії* відповідно на 25,0 %, 29,17 %, –54,17 %; у майбутніх учителів *хімії* – на 28,05 %, 25,0 %, –53,05 %.

У контрольних групах після проведення формувального експерименту у майбутніх учителів *біології* високий рівень готовності до природоохоронної роботи підвищився на 21,04 %, середній – на 18,61 %, низький рівень зменшився на 39,45 %; у майбутніх учителів *географії* відповідно на 14,44 %, 20,29 %, –34,73 %; у майбутніх учителів *хімії* – на 16,94 %, 17,77 %, –34,71 %.

Результати, отримані в контрольних та експериментальних групах на кінець педагогічного експерименту, вказують на тенденцію до зрушень у бік поліпшення результатів, що проявляється через збільшення показників високого рівня готовності до природоохоронної роботи майбутніх учителів природничих дисциплін та зменшення показника низького рівня, що засвідчує ефективність обґрунтованих та зреалізованих організаційно-педагогічних умов підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін до здійснення природоохоронної роботи у загальноосвітній школі.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і новий підхід до вирішення актуального завдання, що полягає в обґрунтуванні та експериментальній перевірці організаційно-педагогічних умов підготовки майбутнього вчителя природничих дисциплін до природоохоронної роботи у загальноосвітній школі. Результати проведеного дослідження засвідчили досягнення мети, розв'язання поставлених задач і стали підставою для таких висновків:

1. Проаналізовано ступінь розробленості досліджуваної проблеми у науковій літературі та освітньо-виховній практиці, що дає змогу стверджувати: основна увага дослідників зосереджена на проблемах екологічної освіти, формуванні екологічних якостей особистості, методичних аспектах забезпечення екологічної освіти, хоча студенти набувають ще й інших характеристик, зокрема потреби гармонізації взаємодії з природою, етичної поведінки у природі та необхідності розв'язання екологічних проблем засобами природоохоронної роботи.

Аналіз наявних наукових надбань свідчить, що проблема підготовки майбутнього вчителя природничих дисциплін до природоохоронної роботи в загальноосвітній школі вивчалася аспектно; напрацьовані матеріали мають переважно прикладний характер, стосуються конкретно-методичних напрямів підготовки студентів до природоохоронної роботи. У наукових дослідженнях, присвячених вивченню підготовки майбутнього вчителя природничих дисциплін до природоохоронної роботи в загальноосвітній школі, природоохоронна робота як один із компонентів фахової підготовки не розглядається. Недостатньо вивчена також проблема теоретичних засад удосконалення зазначеної підготовки майбутніх учителів; відсутні системні дослідження структури та складових цієї категорії, можливих рівнів розвитку та критеріїв їх визначення, що вказує на лише часткову

дослідженість проблемних питань підготовки майбутнього вчителя природничих дисциплін до природоохоронної роботи в загальноосвітній школі.

Необхідним є вдосконалення теоретико-методичних, організаційних та технологічних аспектів підготовки майбутнього вчителя природничих дисциплін до природоохоронної роботи в загальноосвітній школі із урахуванням сучасних вимог, що підтверджує актуальність дослідження порушеної нами проблеми.

Встановлено, що *підготовка майбутнього вчителя природничих дисциплін до природоохоронної роботи* – це комплекс активних практичних заходів та відповідних дій, спрямованих на збереження, відтворення та охорону навколишнього природного середовища, які здійснюються майбутніми вчителями природничих дисциплін упродовж певного проміжку часу і дають відчутні результати.

Під *готовністю майбутнього вчителя природничих дисциплін до природоохоронної роботи у загальноосвітній школі* розуміємо складне особистісне та інтегроване утворення, яке виникає в результаті набуття певного досвіду і ґрунтується на формуванні й удосконаленні практичних знань, умінь та навичок із природоохоронної роботи, усвідомлення мотивів до такої діяльності, що проявляється в конкретних діях у процесі професійної діяльності.

2. Уточнено структурні компоненти підготовки майбутнього вчителя до природоохоронної роботи, кожен з яких характеризується критеріями та відповідними показниками: *когнітивний* включає сформованість системи знань, необхідних для здійснення природоохоронної роботи, з показниками: оволодіння екологічними поняттями і науковою термінологією; наявність системи знань з охорони природи; знання майбутніми вчителями основних форм природоохоронної роботи; володіння основними знаннями для проведення природоохоронних акцій та експедицій; знання теорії та методики викладання природничих дисциплін; *мотиваційно-ціннісний* – розвинені спрямованість, мотивація, цінності до збереження та захисту навколишнього середовища з показниками: позитивна мотивація, яка характеризує екологічну спрямованість; мотивація та спрямованість, що допомагають гармонійно взаємодіяти людині й природі; усвідомлення значення природоохоронної роботи, позитивне ставлення до екологічного аспекту педагогічної діяльності; володіння стратегіями формування готовності до здійснення природоохоронної роботи; вміння виховувати відповідальність за збереження природи; вміння формувати екологічні природоохоронні мотивації; *практично-діяльнісний* – професійно-значимі вміння та навички з показниками: уміння узагальнювати екологічний матеріал; володіння методикою викладання природничих дисциплін; вміння використовувати міжпредметні знання; вміння виховувати в школярів дбайливе ставлення до природи; вміння діагностувати і оцінювати екологічну діяльність; вміння керувати екологічною діяльністю; наявність умінь та навичок для ефективного здійснення природоохоронної роботи в школі.

На основі уточнених критеріїв та показників схарактеризовано рівні готовності майбутніх учителів природничих дисциплін до природоохоронної роботи: низький, середній та високий.

3. Розроблено та апробовано модель підготовки майбутнього вчителя природничих дисциплін до природоохоронної роботи в загальноосвітній школі,

яка охоплює такі блоки: *методологічно-цільовий блок* (мета, підходи, принципи, компоненти підготовки майбутнього вчителя природничих дисциплін до природоохоронної роботи в загальноосвітній школі); *змістово-процесуальний блок* (зміст, форми, методи, технології підготовки майбутнього вчителя природничих дисциплін до природоохоронної роботи в загальноосвітній школі); *результативний блок* (рівні готовності майбутнього вчителя природничих дисциплін до природоохоронної роботи в загальноосвітній школі та відповідний результат).

4. Обґрунтовано та експериментально перевірено організаційно-педагогічні умови підготовки майбутнього вчителя природничих дисциплін до природоохоронної роботи в загальноосвітній школі: наповнення змісту підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін природоохоронною тематикою для формування в них відповідних знань; упровадження організаційних форм та активних методів підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін до формування професійних якостей та розвитку умінь здійснювати природоохоронну роботу в школі; вдосконалення підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін на основі розробки та впровадження технологічних аспектів природоохоронної роботи.

Реалізація означених організаційно-педагогічних умов у процесі експерименту дала змогу досягти системного вирішення завдань професійної підготовки майбутнього вчителя природничих дисциплін до природоохоронної роботи в загальноосвітній школі; визначити загальні проблеми екологічної освіти, які за своїм характером, спрямованістю та змістом позитивно вплинули на підготовку майбутнього вчителя щодо залучення дітей до здійснення природоохоронних акцій, фестивалів, виставок, екскурсій експедицій, походів.

Ефективність реалізації організаційно-педагогічних умов підготовки майбутнього вчителя природничих дисциплін до природоохоронної роботи у загальноосвітній школі виявилася в тому, що за результатами формувального експерименту студенти експериментальної групи виявили більш високі показники рівня готовності до природоохоронної роботи, аніж студенти контрольної групи.

Результати дослідження свідчать про динамічні позитивні зміни рівнів готовності до природоохоронної роботи у студентів експериментальних груп, які застосовували запропоновані експериментальні нововведення.

Узагальнюючи результати дослідження, можна констатувати, що всі задачі цілком реалізовано, а робоча гіпотеза про те, що підготовка майбутнього вчителя природничих дисциплін до природоохоронної роботи в загальноосвітній школі буде успішною завдяки реалізації обґрунтованих організаційно-педагогічних умов, підтвердилася.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо у розробці та впровадженні навчально-методичного забезпечення природоохоронної роботи для проходження студентами педагогічної практики; теоретичних та практичних засад забезпечення наступності у підготовці майбутнього вчителя до природоохоронної роботи в системі неперервної освіти, в тому числі підвищення кваліфікації педагогічних кадрів у закладах післядипломної освіти.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації

1. Люленко С. О. Формування здорового способу життя як головної цінності сучасної людини / С. О. Люленко // Вісник Черкаського університету. Сер. «Педагогічні науки». – Черкаси : ЧНУ, 2010. – Вип. 186. – С. 85–88.
 2. Люленко С. О. Розвиток професійної компетентності майбутніх вчителів природничих дисциплін / С. О. Люленко // Вісник Черкаського університету. Сер. «Педагогічні науки». – Черкаси : ЧНУ, 2010. – Вип. 191. – С. 82–85.
 3. Люленко С. О. Проблеми екологічної підготовки майбутніх учителів у психолого-педагогічній літературі / С. В. Совгіра, С. О. Люленко // Вісник Черкаського університету. Сер. «Педагогічні науки». – Черкаси : ЧНУ, 2011. – Вип. 206. – С. 145–147.
 4. Люленко С. О. Організаційно-педагогічні умови підготовки майбутнього вчителя природничих дисциплін до природоохоронної роботи в загальноосвітній школі / С. О. Люленко // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / [гол. ред.: М. Т. Мартинюк]. – Умань : ПП Жовтий О. О., 2012. – Ч. 4 – С. 218–224.
 5. Люленко С. О. Формування мотивів до природоохоронної роботи у майбутніх вчителів біології / С. О. Люленко // Проблеми підготовки сучасного вчителя : зб. наук. пр. Уманського держ. пед. ун-ту ім. Павла Тичини / [ред. кол.: Побірченко Н. С. (гол. ред.) та ін.]. – Умань : ФОП Жовтий О. О., 2013. – Вип. 2. – С. 177–181.
 6. Люленко С. О. Особенности подготовки учителей естественных дисциплин к природоохранной работе в школе / С. О. Люленко // Вестник Академии знаний. – 2013. – № 2(5). – С. 128–132.
 7. Люленко С. О. Компонентний склад підготовки майбутнього вчителя природничих дисциплін до природоохоронної роботи / С. О. Люленко // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / [гол. ред. М. Т. Мартинюк]. – Умань : ФОП Жовтий О. О., 2014. – Ч. 1. – С. 246–252.
- Опубліковані праці апробаційного характеру*
8. Люленко С. О. Формування готовності студентів до природоохоронної роботи з учнями як наукова проблема / С. О. Люленко // Aktualne problem nowoczesnych nauk – 2010. Volume, Pedagogiczne nauki : materiały VI międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji, (Przemyśl, 07–15 czerwca 2010). – Przemyśl : Nauka i studia, 2010. – Vol. 21 – S. 71–74.
 9. Люленко С. О. Організаційні форми природоохоронної роботи в загальноосвітній школі / С. О. Люленко // Strategiczne pytania światowej nauki 2010. – Volume, Pedagogiczne nauki : materiały VI międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji, (Przemyśl, 07–15 lutego 2010). – Przemyśl : Nauka i studia, 2010. – Vol. 21. – S. 16–17.
 10. Люленко С. О. Формування професійної готовності студентів до організації позакласної роботи з біології в загальноосвітній школі / С. О. Люленко // Стале природокористування: підходи, проблеми, перспектива : матеріали

III Міжнар. наук.-практ. конф., (Тернопіль, 28–29 трав. 2010 р.). – Тернопіль : Підручники і посібники, 2010. – С. 191–192.

11. Люленко С. О. Екологічна освіта та природоохоронна робота, як важливі чинники формування особистості майбутнього вчителя / С. О. Люленко // Стан природних ресурсів, перспективи їх збереження та відновлення : зб. матеріалів II Міжнар. наук.-практ. конф. / упоряд. Віталій Філь. – Дрогобич : Ред.-видавн. відділ Дрогобицького держ. пед. ун-ту імені Івана Франка, 2012. – С. 206–207.

12. Люленко С. О. Позакласна робота як одна із форм природоохоронної діяльності / С. О. Люленко // Екологічний шлях у майбутнє : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., (Умань, 29–30 берез. 2012). – К. : Наук. світ, 2012. – С. 29–31.

13. Люленко С. О. Методологічні підходи у екологічній освіті / С. О. Люленко // Природничі науки в системі освіти : матеріали Міжнародної наук.-практ. конф., (Умань, 27 лют. 2013 р.). – Умань : ПП Жовтий О. О., 2013. – С. 147–150.

14. Люленко С. О. Польова практика з географії як одна з форм підготовки майбутнього вчителя до природоохоронної роботи / С. О. Люленко // Фундаментальні та прикладні дослідження в географічній, екологічній та хімічній освіті : матеріали Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф., (Умань, 14–15 листоп. 2013 р.). – Умань : ВПЦ «Візаві», 2013. – С. 72–75.

15. Люленко С. О. Шляхи формування екологічної культури у майбутніх вчителів хімії / С. О. Люленко // Стратегія розвитку екологічної освіти у XXI столітті : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю, (Миколаїв, 27–28 берез. 2014 р.). – Миколаїв : ФОП Швець В. Д., 2014. – С. 109–112.

16. Люленко С. О. Урок з дисципліни «Методика викладання основ здоров'я». Тема: Конфлікти і здоров'я. Вплив конфліктів на здоров'я / С. О. Люленко // Інтерактивне навчання у вищій та середній загальноосвітній школі : зб. розробок занять асп. Уманського держ. пед. ун-ту ім. Павла Тичини / ред. кол.: Комар О. А., Роєнко Л. М., Шевчук І. В. ; гол. ред. Коберник Г. І. – Умань : ФОП Жовтий О. О., 2014. – С. 49–52.

Опубліковані праці, які додатково відображають результати дисертації

17. Технологія та організація природоохоронних робіт : підручник / Совгіра С. В., Гончаренко Г. Є., Люленко С. О. – К. : Наук. світ, 2011. – 320 с.

18. Люленко С. О. Методика організації природоохоронних акцій : методичні рекомендації / Люленко С. О. – Умань : ПП «Жовтий», 2012. – 97 с.

19. Люленко С. О. Навчально-виховні функції вчителя природничих дисциплін / С. О. Люленко // Наукові записки екологічної лабораторії УДПУ / ред. кол.: В. М. Бровдій, Г. І. Денисик, І. М. Кобаса [та ін.]. – К. : Наук. світ, 2010. – Вип. 13. – С. 103–106.

20. Люленко С. О. Навчально-польова практика, як важлива складова формування природоохоронних здібностей майбутніх педагогів / С. О. Люленко // Наукові записки екологічної лабораторії УДПУ / ред. кол.: В. М. Бровдій, Г. І. Денисик, І. М. Кобаса [та ін.]. – К. : Наук. світ, 2011. – Вип. 14. – С. 146–148.

21. Люленко С. О. Спільні ознаки складових екологічної освіти та природоохоронної роботи / С. О. Люленко // Наукові записки екологічної лабораторії УДПУ / ред. кол.: В. М. Бровдій, Г. І. Денисик, І. М. Кобаса [та ін.]. – К. : Наук. світ, 2012. – Вип. 15. – С. 127–129.

22. Люленко С. О. Роль активних методів навчання в підготовці майбутніх вчителів природничих дисциплін / С. О. Люленко // Наукові записки екологічної лабораторії УДПУ / ред. кол.: В. М. Бровдій, Г. І. Денисик, І. М. Кобаса [та ін.]. – К. : Наук. світ, 2013. – Вип. 16. – С. 132–135.

АНОТАЦІЇ

Люленко С. О. Підготовка майбутнього вчителя природничих дисциплін до природоохоронної роботи в загальноосвітній школі. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини. – Умань, 2014.

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення і обґрунтовано новий підхід до проблеми підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін до природоохоронної роботи в загальноосвітній школі. Доведено актуальність теми, проаналізовано стан її розробки. Уточнено сутність понять «підготовка майбутнього вчителя природничих дисциплін до природоохоронної роботи» та «готовність майбутнього вчителя природничих дисциплін до природоохоронної роботи у загальноосвітній школі». Уточнено компоненти, критерії, показники та охарактеризовано рівні сформованості готовності студентів природничих дисциплін до природоохоронної роботи.

Обґрунтовано та експериментально перевірено організаційно-педагогічні умови підготовки майбутнього вчителя природничих дисциплін до природоохоронної роботи в загальноосвітній школі. Розроблено модель підготовки майбутнього вчителя природничих дисциплін до природоохоронної роботи в загальноосвітній школі та представлено результати дослідно-експериментальної роботи.

Ключові слова: природоохоронна робота, майбутній вчитель природничих дисциплін, модель підготовки майбутнього вчителя природничих дисциплін, організаційно-педагогічні умови.

Люленко С. А. Подготовка будущего учителя естественных дисциплин к природоохранной работе в общеобразовательной школе. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13 00.04 – теория и методика профессионального образования. – Уманский государственный педагогический университет имени Павла Тычины. – Умань, 2014.

В диссертации приведены теоретическое обобщение и новый подход к решению актуальной задачи, заключающейся в обосновании и экспериментальной проверке организационно-педагогических условий подготовки будущего учителя естественных дисциплин к природоохранной работе в общеобразовательной школе. Доказана актуальность темы, проанализировано состояние ее разработанности.

Представлена содержательная характеристика понятий «подготовка будущего учителя естественных дисциплин к природоохранной работе» (комплекс активных практических мер и соответствующих действий, направленных на сохранение, воспроизводство и охрану окружающей природной среды, которые осуществляются

будущими учителями естественных дисциплин на протяжении определенного времени и дают ощутимые результаты).

Готовность будущего учителя естественных дисциплин к природоохранной работе в общеобразовательной школе рассматривается как сложное личностное и интегрированное образование, которое возникает в результате приобретения определенного опыта и основывается на формировании и совершенствовании практических знаний, умений и навыков по природоохранной работе, осознание мотивов к такой деятельности, которая проявляется в конкретных действиях в процессе профессиональной деятельности).

Определены компоненты, критерии, показатели подготовки и охарактеризованы уровни готовности студентов естественных дисциплин к природоохранной работе. Выделены три компонента подготовки будущего учителя к природоохранной работе и их составляющие: когнитивный (отражает сформированность определенной системы знаний психолого-педагогических, химических, географических, экологических, философских, биологических); мотивационно-ценностный (осознание природы как самостоятельной ценности, глубокая заинтересованность будущего учителя естественных дисциплин в овладении субъективным экоцентрическим отношением к природе, желанием сформировать такое отношение у школьников); практически-деятельностный (предполагает наличие умений и навыков для эффективного осуществления природоохранной работы в школе).

Каждый компонент характеризуют соответствующие критерии, а именно: когнитивный – сформированность системы знаний, необходимых для осуществления природоохранной работы; мотивационно-ценностный – развитые направленность, мотивация, стремление к сохранению и защите окружающей среды; практически-деятельностный – профессионально значимые умения и навыки.

Обоснованы и экспериментально проверены организационно-педагогические условия подготовки будущего учителя естественных дисциплин к природоохранной работе в общеобразовательной школе:

- наполнение содержания подготовки будущих учителей естественных дисциплин природоохранной тематикой для формирования у них соответствующих знаний;

- внедрение организационных форм и активных методов подготовки будущих учителей естественных дисциплин к формированию профессиональных качеств и развитию умений осуществлять природоохранную работу в школе;

- совершенствование подготовки будущих учителей естественных дисциплин на основе разработки и внедрения технологических аспектов природоохранной работы.

Разработана модель подготовки будущего учителя естественных дисциплин к природоохранной работе в общеобразовательной школе, которая состоит из методологически-целевого, содержательно-процессуального и результативного блоков. Методологически-целевой блок включает подходы, принципы, цели, компонентный состав подготовки будущего учителя естественных дисциплин. Содержательно-процессуальный – содержание, формы, методы, средства и технологические аспекты. Результативный – уровни готовности будущего учителя

естественных дисциплин к природоохранной работе и результат. Представлены результаты опытно-экспериментальной работы.

Ключевые слова: природоохранная работа, будущий учитель естественных дисциплин, модель подготовки будущего учителя естественных дисциплин, организационно-педагогические условия.

Lyulenko S. Preparation of future teachers of natural sciences to conservation work in school. – On rights for a manuscript.

Dissertation for the degree of candidate of pedagogical sciences, specialty 13.00.04 – Theory and Methods of Professional Education. – Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University. – Uman, 2014.

The thesis presented theoretical generalization and a new approach to solving the actual problem, which is to study and experimental verification of organizational and pedagogical conditions of future teachers of natural sciences to conservation work in secondary school.

The urgency of the topic, analyze the state of its development. The essence of concepts, «conservation work», «training future teachers of natural sciences» and «willingness future teacher of natural sciences to environmental work».

Defined components, criteria, indicators and describes the level of formation of readiness of students of natural sciences to environmental work. Proved and tested organizational and pedagogical conditions of future teachers of natural sciences to conservation work in school. The model of training future teachers of natural sciences to conservation work in the schools and presents the results of the experimental work.

Improved forms, methods, means the educational process for the preparation of future teachers of natural sciences to conservation work in a secondary school. Further development of integration processes have gained training future teachers of natural sciences and filling them with relevant content, the use of appropriate forms and methods.

Key words: conservation work, the future teacher of natural sciences, model training future teachers of natural sciences, organizational and pedagogical conditions.